

Cultural synthesis in the story „Nasreddin Hodca und Weihnachtsmann“

„Nasreddin Hodca und Weihnachtsmann“ adlı öyküde kültür sentezi¹

Hikmet Asutay²
Oktay Atik³

Abstract

The aim of this study is to determine in German-Turkish literature reflections of phrases, which belong to Turkish culture. To illustrate these Turkish cultural reflections in German-Turkish literature a story of Osman Engin, who combines both cultures in his works and is a German-Turkish literature writer, is chosen as object of the study. In this context, it will be tried to probe on the work how a story that contains Nasrettin Hodja, who has deep traces in Turkish culture, and his some satirical phrases is conveyed to the reader by Osman Engin, who has an important place with his satires in German-Turkish literature. The story “Nasreddin Hodca und Weihnachtsmann” of Osman Engin is selected in the study to evaluate cultural reflections. It will be tried in the study to give an answer to questions such as “Could characteristics of humor of Nasrettin Hodja have been in the story “Nasreddin Hodca und Weihnachtsmann” conveyed to German? Can laughter items be felt also in German version of the story? Has the writer touched on features of beliefs of other culture, in which the writer

Özet

Bu çalışmada Türk kültürüne ait deyişlerin Türk-Alman yazınındaki yansımalarını saptamak amaçlanmıştır. Türk-Alman Yazını’ndaki Türk kültürüne ait bu yansımaları örneklemek amacıyla her iki kültürü eserlerinde buluşturan Türk-Alman Yazını yazarlarından Osman Engin’in⁴ bir hikâyesi araştırma nesnesi olarak seçilmiştir. Bu bağlamda Türk kültüründe derin izleri olan Nasrettin Hoca’nın ve ona ait bazı hicvedici deyiş özelliklerinin bulunduğu bir hikâyenin Türk-Alman Yazını’nda hicivleriyle önemli bir yere sahip olan Osman Engin tarafından Alman dilinde okuyucuya nasıl aktarıldığı eser üzerinde irdelenmeye çalışılacaktır. Araştırmada kültürel yansımaları değerlendirmek amacıyla Osman Engin’in “Nasreddin Hodca und Weihnachtsmann” adlı hikâyesi seçilmiştir. “Nasreddin Hodca und Weihnachtsmann” adlı hikâyede Nasrettin Hoca’ya ait mizah özellikleri Almancaya aktarılabilmiş midir? Gülme öğeleri hikâyenin Almancasında da hissedilebilmekte midir? Yazar içinde yaşadığı diğer kültürün inanç özelliklerine değinmiş midir, şeklindeki sorulara araştırmada

¹ Bu çalışma, 18-20 Ekim 2012 tarihleri arasında Trakya Üniversitesi’nde düzenlenen “12. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu”nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

² Doçent Dr., Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller ve Eğitimi Bölümü, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Edirne. hikmetasutay@yahoo.de

³MA., Trakya Üniversitesi, SBE Yabancı Diller Eğitimi, Alman Dili Eğitimi Bilim Dalı, Edirne. oktayatik@hotmail.com.

⁴ Bu yazı kaleme alınmadan önce araştırma nesnesi olarak belirlediğimiz öykünün bizzat Osman Engin’in kendisi tarafından bizlere ulaştırılması tarafımızı onurlandırmıştır. Manevi katkılarından dolayı Türk-Alman Yazını’nın usta kalemi Sayın Osman Engin’e teşekkürü bir borç biliriz.

lives?” The study has - in our opinion – an importance in terms of examining a work from German-Turkish literature, which brings both cultures together; in contrast to handling products of the other culture as research object of comparative studies focusing on similarities and differences.

cevap aranacaktır. Araştırma, benzerlikler ya da farklılıklar üzerine yoğunlaşan karşılaştırmalı çalışmaların araştırma nesnesi olarak sadece öteki kültürün ürünlerini ele almasının aksine her iki kültürü bir araya getiren Türk-Alman yazınından bir eseri incelemesi bakımından kanımızca önem taşımaktadır.

Keywords: [Phrase; Nasrettin Hodja; Osman Engin; German-Turkish Literature; Humor

Anahtar Sözcükler: Deyiş; Nasrettin Hoca; Osman Engin; Türk-Alman Yazını; Mizah

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

1. Giriş

İnsanoğlu varlığından bu yana çevresiyle sürekli bir iletişim içinde olmuştur. Bu iletişimin gerçekleşmesinde ise dil, başlıca araç olmuştur. Öyle ki, bu bağlamda farklı dillerdeki kaynaklarda yapılan tanımlarda da dilin iletişimdeki aracı niteliğine işaret edilmektedir. Türk Dil Kurumu tarafından “*Düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan herhangi bir anlatım aracı*” (GTS) şeklinde tanımlanırken, Oxford “*a way of expressing ideas and feelings using movements, symbols and sound*”⁵ (OALD) şeklinde tanımlar. Almanca kaynak Duden’da ise “*System von Zeichen und Regeln, das einer Sprachgemeinschaft als Verständigungsmittel dient*”⁶ (Duden) olarak tanımlanan dil, görüldüğü üzere üç farklı kültürde de bir iletişim aracı olarak nitelenmiştir.

N. Demir tarafından internet sitesinin sunuş metninde “*Kültür, bir millet veya topluluğa özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünüdür. Tarihî ve toplumsal gelişme süreci içerisinde yaratılan maddî ve manevî değerlerin tamamıdır*” (<http://www.necatidemir.net>) şeklinde tanımlanan kültür de dil aracılığı ile nesilden nesle aktarılır. Böylelikle topluma ait pek çok gelenek görenek, inanç vs. asırlar sonra bile canlılığını korur. “*Kısaca söylenecek olursa dil, aynı zamanda her yönüyle bir ulusun kültürünün de aynasıdır; insanın ve uygarlığın en önemli belirtisi ve aracı, dildir*” (Aksan, 2003: 13). Dolayısıyla toplumları birbirinden ayıran dilleri ve kültürleridir. Bu noktada kültürel öğelerin farklı dillere aktarımında çeşitli ifade değişikliklerinin ya da anlam kayıplarının muhtemel olacağını söylemek yanlış olmaz.

Kültürün dildeki bu yansıması kendini en etkin biçimde edebi eserlerde bulmaktadır. Çünkü kendi kültüründe doğmuş ve yaşamı boyunca onun tarafından şekillendirilmiş bir yazar söz konusudur. Toplumların geçmişten bugüne olan süreç içinde sahip oldukları değerler, gelenekler ve görenekler arasında mizah da bulunmaktadır (bkz. Yardımcı, 2010: 3). Bu bağlamda mizah bu

⁵ Çeviri: Hareketleri, sembolleri ve sesleri kullanarak duyguları ve düşünceleri ifade etme şekli.

⁶ Çeviri: Bir dil birliğinde anlaşma aracı olarak işlev gören göstergeler ve kurallar sistemi.

kültürel dokuların yoğun şekilde hissedilebileceği bir biçimdir ve içindeki gülme öğeleri çeviri yoluyla aktarılsa bile her kültürde herkes için güldürücü olarak nitelendirilmesi beklenemez. Mizah üzerine yazılan bir tezde de durum şöyle açıklanır:

“Aynı şekilde bir toplumdan diğerine göre değişen mizah anlayışı, söz konusu toplumun ortak bilgi birikimini, ortak düşüncelerini, kültür, dil hatta yaşamını yansıtır, bununla birlikte gündemde yer alan olayları içerir ve bulunduğu döneme göre değişir” (Tarnavska, 2010: 4).

Mizah birçok yazınsal türde bulunabilen bir biçimdir. Ancak hiciv türünde mizah biçimi daha sık kullanılmaktadır. Bu özelliğinden ötürü ve konunun sınırları gereği kendi kültüründen beslenen mizah türü ve Nasrettin Hoca'nın mizah öğelerinin Türk-Alman yazınında hicivleriyle önemli bir yer tutmuş Osman Engin tarafından yazılan *“Nasreddin Hodca und Weihnachtsmann”* adlı öyküde Almanca olarak nasıl aktarıldığı, Nasrettin Hoca'ya ait mizah özelliklerinin öykünün Almancasında da hissedilip hissedilmediği ele alınacaktır.

Çalışmada öncelikle mizah kavramından, mizah türlerinden sözlü mizahtan ve Türk Edebiyatında sözlü mizah geleneğinden bahsedilerek Nasrettin Hoca'nın mizah anlayışı hakkında bilgi verilecektir. İlgili mizah özellikleri Türk ve Alman kültürlerinin buluştuğu Türk-Alman yazınından Osman Engin'in öyküsü üzerinde irdelenecektir.

2. Mizah Kavramı

Mizah Antik Yunandan bu yana üzerinde düşünülmüş, farklı düşünürler tarafından farklı bakış açılarıyla çeşitli şekillerde tanımlanmış oldukça geniş bir kapsama sahip bir kavramdır. Kısaca *“gülmece”* (GTS) olarak tanımlanan mizah için Ana Britannica'da yapılmış *“Mizah, olayların gülünç, alışılmadık ve çelişkili yönlerini yansıtarak insanı düşündürme, eğlendirme ya da güldürme sanatına verilen ad”* (Ana Britannica, 1993: 155) şeklinde daha kapsamlı bir tanım yer almaktadır.

Tanımda da belirtildiği üzere mizahın insanı eğlendirme ve güldürme sanatı olarak nitelendirilmesi onun birçok edebi tür içine geçmiş bir biçim olduğunu vurgulamaktadır denilebilir. *“Ne zaman bir gülme işi dilin iletim yolları olan göstergelerden yazı, ses, görselle desteklenerek okuyucu/ dinleyiciye ulaşırsa o anda edebiyatın kapsamına girer. Böylece, edebiyatın kapsamına giren her iletim yolunda olduğu gibi mizahında edebi özellikleri gündeme gelir”* (Bahar, 2010: 156). Türk edebiyatının usta kalemi Rıfat Ilgaz da mizahın edebi yönü ile alakalı olarak şunları söylemektedir:

“Mizah diye bir yazı türü yoktur. Yazı türü romandır, öyküdür, köşe yazılarıdır, amlardır. Mektup bile bir yazı türüdür de, mizah bir yazı türü değildir. Tür olsaydı tekniği olurdu. Mizah bir biçimdir. Toplumla bakış açılarıdır. Mizah şiir, öykü, roman olabilir. Tür değil, biçimdir. Mizacımızdan gelen bir özelliktir, bir çeşnidir. Yazı türleri beceri ister, teknik ister. Bunları sağladın mı başarı tamdır. Mizah ne ister? Mizah insanın mizacından geldiği için bilgi değildir, edinilemez. Teknik de

değildir. İnsanın yaradılışında bu özellik varsa mizah başarılı olabilir”
(<http://tr.wikipedia.org/wiki/Mizah>).

Yazar, yazınbilimsel bir çalışma olmamasından yakındır. Ancak *Asım Bezirci*'in (1992) incelemesini bu anlamda bir ilk olarak saymak gerekir (bkz. Asutay 2012: 153). Bu bağlamda *İlgaç* yazın eleştirmenlerini eleştirerek “*mizah türünü ele alıp incelemediklerini, üstelik ciddiye de almadıklarını*” ileri sürerek mizah biçimini savunur (Gösteri, Temmuz 1982: *Bezirci*, 1992: 149). Mizahın böyle bir biçim özelliğinin olması onu oldukça kapsamlı ve disiplinler arası bir konu haline getirmiştir. Öyle ki mizah edebi yönünden farklı olarak psikoloji, antropoloji, sosyoloji, sanat tarihi, eğitim, dilbilim vs. gibi alanlarda da araştırma konusu olmuştur (bkz. Tarnavska, 2010: 14). Hatta dilbilimin alt dalı olan göstergebilim ile mizah yakın bir ilişki içindedir. Bu ilişki her kültürün kendine özgü olan sembollerine bir bağıntı içerisindedir. “*Dilsel göstergelerin içeriği, dil topluluğunun içeriğini yansıtır; göstergelerin iletişim işlevi göstergelere ilişkin toplumsal uzlaşmadan kaynaklanır*” (Yıldız, 2005: 85-86). Her kültürde bulunan semboller üzerinde uzlaşmış olduğundan ilgili kültüre mensup kişilerce rahatlıkla alımlanabilir. Ancak kültüre ait bu semboller alıcı tarafından çözülmeyince kültürü tanımak, dolayısıyla o sembollerle yapılan mizahı anlamak güç olacaktır (bkz. Tarnavska, 2010: 22). Ancak bu tür durumlarda mizahı aktaran yazarın kaynak ve hedef dillere olan hâkimiyeti çok önemli bir rol oynamaktadır.

3. Mizah Türleri ve Türk Edebiyatı Sözlü Mizah Geleneğinde Nasrettin Hoca

Sözün yazıdan önceki varlığına dayanarak sözlü yazınında da yazılı yazından önce geldiğini söylemek yanlış olmaz. Türk kültürüne dair önemli çalışmaları bulunan N. Demir Türk kültürünün zenginliğini ve büyüklüğünü şöyle açıklamaktadır:

“Türkiye ve Türklüğün bir siyasî sınırı, bir de kültür sınırı vardır. Siyasî sınırimız, içinde bulunduğumuz vatan iken kültür sınırimız, Türkçenin konuşulduğu her yere uzanır. Üzerinde hangi bayrak dalgalanırsa dalgalansın, Türkçenin yazıldığı ve konuşulduğu her coğrafya Türk kültür sınırının içerisindedir. Günümüzde kuzeydoğu Asya’dan Afrika’nın ortalarına, Çin Seddi’nden Avrupa’nın içlerine kadar Türk milletini birbirine bağlayan en önemli bağ Türkçedir” (<http://www.necatidemir.net>).

Türk kültürünün böyle büyük bir coğrafyaya yayılmasında elbette sözlü kültür öğelerinin etkisi yadsınmaz. Kuşaklar boyu aktarılan bu öğeler zaman içinde zengin bir kültürün oluşumuna hizmet etmişlerdir. Bu öğeler arasında efsanelerimizi, destanlarımızı, masallarımızı, fıkralarımızı, orta oyunlarımızı, meddah oyunlarımızı sayabiliriz. Mizah da öncelikle sözlü olarak ortaya çıkar ve yazıya geçirildikten sonra edebi bir tür olarak gelişir (bkz. Deniz, 2007: 109). “*Sözlü mizah; şakaları, söz oyunları, bilmeceleri vb. içermektedir. Sözlü mizah konuşmalarda yer almaktadır. En geniş ve en çok kullanılan mizah türüdür*” (Yardımcı, 2010: 10). Ana Britannica’da da bu türlerin ilk sözlü mizah ürünlerimize ait olduğundan bahsedilir:

“Türk edebiyatının ilk mizah örneklerine Divanü Lügati’t-Türk, Kutadgu Bilig ve Dede Korkut Kitabı gibi yapıtlarda geçen deyim, atasözü, bilmece ve tekerlemelerde rastlanır. Ama gerçek anlamda ilk mizah ürünleri, masallar (örn. Keloğlan), fıkralar ve seyirlik oyunlardır (örn. Karagöz, ortaoyunu, meddah)” (Ana Britannica, 1993: 156).

Türk yazınında sözlü gelenek halk yazını çerçevesinde kendine yer edinmiştir. Sözlü yazın ürünlerimiz arasında bulunan fıkralarımızı ve mizahı göz önünde bulundurduğumuzda aklımıza gelecek ilk isim Nasrettin Hoca’dır. Nasrettin Hoca, fıkralarındaki mizahıyla hem bizim yazınıımızda, hem de dünya yazınında oldukça önemli bir yere sahiptir. Öyle ki; mizahın dönemlerine ayrılışında farklı yaklaşımlarda bulunan aydınlar arasında Aziz Nesin’in yaptığı ayrım; *“Eski Türk Mizahı Dönemi, Nasrettin Hoca Dönemi, İki Koldan Yürüyen Divan Edebiyatı ve Halk Edebiyatında Mizah, Diyojen ve süreği olan mizah gazeteleri Dönemi, İkinci Meşrutiyet Mizahı Fırtınası Dönemi, Son Dönem”* (Yardımcı, 2010: 6) şeklindedir ve ayrımda tamamıyla Nasrettin Hoca’ya ait bir dönem bulunmaktadır. Nasrettin Hoca’nın bir döneme damga vuracak kadar öneminin olması onun halka mal olmasından, Türk halkının özelliklerini yansıtmışından ileri gelmektedir. Buna dair bir doktora tezinde şöyle denmektedir:

“Selçuklu mizahına “sözlü” kültürde özellikle iki tip damgasını vurur. Bunlardan birincisi Nasrettin Hoca, ikincisi de Keloğlan’dır. Hatta bu dönem Nasrettin Hoca dönemi olarak da görülür. O dönemde Nasrettin Hoca, sıradan halkın duyuş ve düşüncelerini mizahi biçimde yansıtan, bir bakıma “prototip”tir” (Aydın, 2006: 34).

Nasrettin Hoca’nın bir prototip olarak nitelendirilmesinden Türk halkındaki ve mizahındaki yeri ve önemi açıkça anlaşılmaktadır.

“Nasreddin Hoca, Türk halk felsefesinin sembolü, zirvesi, dâba yerinde bir ifadeyle “Türk düşünce sisteminin” bilgeler bilgesidir” (Özdemir, 2010: 28). Bu bilgeliğiyle günümüzde de mizah ürünü her fıkrada canlılığını koruyan Nasrettin Hoca, Moğol istilası, taht kavgaları, devletin zayıf düşmesi gibi sebeplerle halkın perişan bir halde olduğu Anadolu tarihinin karmaşık dönemlerinden biri olan Anadolu Selçukluları döneminde yaşamıştır (bkz. Ana Britannica, 1993: 417). Ancak halk Nasrettin Hoca’yı ve bilgeliğini o kadar sevmiş ve sahiplenmiştir ki bu aşırı sevgi yüzünden hoca söylentilere karışmış, zaman zaman olağanüstü nitelikler kazanmıştır. Öyle ki onu yaşadığı 13. Yüzyıldan alan halk 15. Yüzyılda Timur’un karşısına dikmiştir (bkz. Türkmen, 2000: 5, <http://www.aksehir.bel.tr>).

Nasrettin Hoca ince bir zekâ kıvraklığına ve mizah gücüne sahiptir. Bu yeteneğiyle fıkralarında toplumdaki karşıtlıkları, aksaklıkları vs. dile getirirken hem güldürüp hem de düşündürmeyi başarabilmiştir (bkz. Ana Britannica, 1993: 417). Bunu yaparken de hep halkın içinde olmuştur, dolayısıyla her zaman gerçekçidir. Kıvrak zekâsı ve halka yakınlığı, mizah gücüyle onlara doğru yolu göstermesi Nasrettin Hoca’yı Türk toplumunda bir simge haline getirmiştir:

“Nasreddin Hoca ile Türk toplumu kendi yaşamının bütün yanlarını değerlendirir. Bu yüzden Nasreddin Hoca, diğer bütün fıkra tiplerinin bileşkesi olan, ana fıkra tipi veya Türk mizahının ve felsefesinin sembolüdür” (Özdemir, 2010: 34).

Nasrettin Hoca Anadolu'nun en buhranlı döneminde yoksulluk içinde bir yaşam sürmüştür. Bu durumu fıkralarında da kendine yer edinmiştir. Öyle ki “ye kürküm ye” deyişi örneklerden sadece biridir. Ancak Nasrettin Hoca tüm olumsuzluklarla alay eder, çünkü sağduyuludur. Onun bilge kişiliğine ters düşen halka karşı her zaman hazır cevaptır ve bu hazır cevaplık her zaman bir nükteyle gerçekleşir. Çoğu zaman saftır, ancak bu saflığın altında gizlenmiş kıvrak zekâsı onu her durumda haklı çıkarmış ve karşısındakinin eleştirdiği durumdan ders almasını sağlamıştır. Hem güldürüp hem düşündürürken çeşitli niteliklere de bürünmüştür. Böylelikle Anadolu halkının içinde bulunduğu durumu da dile getirmiştir. E. Artun bunu şöyle açıklamıştır:

“Nasrettin Hoca fıkralarda Anadolu halkının yaşama biçimini, güldürü ögesini, alay ve eğlenme türünü, övgü ve yergi becerisini dile getirmiştir. Fıkralarının odağını sevgi, yergi, övgü, alaya alma, gülünç duruma düşürme, kendi kendiyile çelişkiye sürükleme, şeriat'ın katılıkları karşısında çok ince ve iğneli bir söyleyişle eleştirir. O, kimi zaman bilgin, bilgisiz, açığöz, uysal, vurdumduymaz, utangaç, atak, şaşkın, kurnaz, korkak, atılgan gibi çelişik niteliklere bürünür. Fıkralarda karşısındakinin durumuyla çelişki içinde bulunma, gülmecelerinin egemen ögesidir. Bu öğeler Anadolu insanının, belli olaylar karşısındaki tutumun yansıtan, düşünce ürünlerini oluşturur” (Artun, 2008: 2).

Kısacası Nasrettin Hoca her daim halkın içinde olmuş, sahip olduğu bilge kişiliğe nüktedanlığını da katarak birçok düzensizliğe karşı eleştiri de bulunmuş ve bunu yaparken de karşısındakiyle çelişki içinde bulunarak halka doğruyu göstermeyi amaçlamıştır. Fıkralarındaki nükteler kesinlikle karmaşık, küçük düşürücü, alay edici nitelikte olmamıştır, aksine *“fıkralarının ifade biçimi, anlatım tekniği açısından oldukça sade ve anlaşılır olduğu görülmektedir”* (Özdemir, 2010: 36).

4. „Nasreddin Hodca und Weihnachtsmann“ Adlı Öyküde Türk-Alman Kültürlerinin Buluşması

Türk-Alman yazını⁷ “Misafir İşçi Yazını” (Gastarbeiterliteratur) adı altında filizlenen ve sonraları ekonomik temelli göçün kahramanlarının değişen hayat koşullarıyla şekil almış bir yazındır.

⁷ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yenilenme sürecine giren Almanya'da sanayinin hızla gelişmesi sonucunda işçi gücüne ihtiyaç duyuldu. Bu amaçla çeşitli Avrupa ülkelerinden işçi gücü ihraç etme yoluna gidildi. Türkiye de işçi alınan ülkeler arasındaydı ve 30 Ekim 1961'de imzalanan Ankara Sözleşmesi ile ülkenin her kesiminden işçiler daha iyi bir hayat kurma umuduyla Almanya'ya gittiler. Önceleri sadece para biriktirip memleketlerinde daha iyi bir hayat kurma düşüncesinde olan Türk işçileri zaman içinde değişen yabancılar politikasının sonucu olarak kendi ailelerini Almanya'ya getirdiler ve hep beraber yeni bir yaşama başladılar. Bu yeni yaşamın getirdiği zorluklar da küçümsenecek ölçüde değildi. Ayrımcılığa maruz kalmak, dil bilmemek, kültüre uyum sağlayamamak vs. gibi sebepler yüzünden Türk aileleri Almanya'da hep öteki oldular. Almanya'da doğan ya da sonradan Almanya'ya gelen ikinci kuşak gençleri ise kendini ne Almanya'ya ne de Türkiye'ye ait hissedememenin verdiği buhranla iki arada gidip gelmişlerdir. Diğer taraftan bu bocalamayı, çekilen acıları, yaşanan ayrımcılıkları dile getirmek için kaleme alınan eserler zaman içinde bir yazın oluşturacak kadar ses getirmiştir. Birinci kuşak genellikle yaşadığı sorunlardan, vatan hasretinden bahsederken, ikinci kuşak iki dünyada yaşamın

Çekilen acıların, hasretliklerin haykırılışından Alman kültürünün potasında eriyip onunla şekillenen, özünde Türk ama düşüncesinde ve ifadesinde Alman olan üçüncü kuşağa kadar gelen süreçte kuşaklarla beraber Türk-Alman yazınının konuları ve Alman yazını karşısındaki itibarı da değişmiştir. Feridun Zaimoğlu'ndan Fatih Akın'a birçok Türk göçmen çocuğu oldukça başarılı ve ses getiren çalışmalara imza atmışlardır. Osman Engin⁸ de bu başarılarla katkısı olan, “ARD-Medienpreis” ödülüne sahip ve ilk romanı filme alınan bir yazardır (bkz. <http://osmanengin.de>). Yazarlığa başlamasını “El Aman El Aman En Yaman Alaman” ismiyle Türkçeye çevrilen kitabının arka kapak metninde mizahi bir üslupla şöyle dile getirmektedir:

“Osman Engin 1973 yılında Almanya’ya geldiğinde Alman toplumu zengin ve ünlü olması için ona iki alanda fırsat sunuyordu: çöpçülük ya da manavlık. Ancak Engin hipermetrop olduğu için çöpleri hep yanlış yere boşaltıyordu. Manavlıktan da zengin ve ünlü olamadı. Zavallı müşteriler, Engin’in elmayla armudu ayırmaktan aciz olduğunu çok geçmeden anladılar. Ayrıca manavlık yaparken sürekli olarak o çirkin yeşil önlüğü takması gerekiyordu. Bacakları çok kısa olduğu için günde en az 47 kez ayakları önlüğe dolanıyor ve domateslerin üzerine kapaklanıyordu. Bunun üzerine karısı, Engin’in yazar olmasına karar verdi; “Günümüzde yazar olmak için gereken tüm özelliklere sahipsin” dedi. “Okumayı, yazmayı bilmiyorsun, üstelik düş gücün de çok zayıf. Sadece ortalıkta dolaşıp ebleh ebleh gevezelik etmeyi beceriyorsun!” (Arka kapak, Osman Engin “El Aman El Aman En Yaman Alaman 1999).

Yazar aslında burada o yıllarda Almanya’daki iş durumunu hicvederken, diğer taraftan da mizahi yeteneğiyle yazar olmanın gerekliliklerini vurgulamaktadır. Nasrettin Hoca’da olduğu gibi kendiyile çelişme durumuyla gerçeği gösterme çabasıdadır.

Türk-Alman Yazını’nın en belirgin özelliği her iki kültürün öğelerinin eserlerde kendini göstermesidir. Osman Engin de öyküsünde 14. Yüzyılda Almanya’da yaşadığı düşünülen alman folklorik kahramanı Til Eulenspiegel ile Nasrettin Hoca’nın karşılaştırmasını yaparak Nasrettin Hoca’nın 1200’lü yıllarda yaşamasına rağmen deyişlerinin halen Türk toplumunun günlük yaşamında önemli bir yere sahip olduğunu söyler (bkz. Engin 2011: 96). Nasrettin Hoca’nın Türk tarihi hatta tüm Doğu için öneminden bahseder ama Til Eulenspiegel’in de Alman toplumunda benzer öneme sahip olduğunu *“Also Nasreddin Hodca ist für die Türken, ach was, für den ganzen Orient, so was ähnliches wie der Til Eulenspiegel für die Deutschen“* (Engin, 2011: 96) sözleriyle belirtir. Sonrasında ise

zorluğundan, kişiliğini bulamamanın verdiği arada kalmışlıktan bahsetmiştir. Doksanlı yılların gelmesiyle Almanya’da üçüncü kuşak da ortaya çıkmıştır. Bu kuşak toplumsallaşma sürecini bütünüyle Almanya’da tamamladığı için artık uyum sorunuyla ilgisi yoktur. Artık Türk olan ama Alman gibi düşünüp yaşayan bir kuşak söz konusudur. Bununla birlikte “Misafir işçi yazını”, “yabancılar yazını” vs. kavramlarla adlandırılan yazının adı artık üçüncü kuşakla beraber “Türk-Alman Yazını” (deutsch-türkische Literatur) olarak anılmaktadır (bkz. Kuruyazıcı 2001: 3-20, Ateş 2009: 22, Boyacı 2010: 881).

⁸ Osman Engin ise 12 yaşında babasının ardından Almanya’ya gelen ikinci kuşak yazarlardandır. 1973 yılında Almanya’ya gelmiş, öğrenimini orada tamamlamıştır. 1983-2003 yılları arasında Bremen şehir dergisi için hicivler yazmıştır. 2002 yılından beri de Radyo Bremen’de haftalık olarak yer alan “Alltag im Osmanischen Reich” adlı bölümde kısa hikâyelerini sunmaktadır (bkz. <http://osmanengin.de>, ayrıca bkz. Baypınar 2003: 128).

Nasrettin Hoca'yı kırmızı kaftanı ve kar beyazı uzun sakalıyla Noel Baba'ya benzetir (bkz. Engin, 2011: 96). Böylelikle her iki kültürün önemli şahsiyetlerine dikkat çekmiş ve dolaylı olarak okuyucuyu da bilgilendirmiş olur.

Nasrettin Hoca'nın doğuran kazan hikâyesi dilden dile, kuşaktan kuşağa aktarıla gelmiş bir hikâyedir. Osman Engin buradan yola çıkarak öyküsünde tamamen bir kurmaca olarak okuyucusuna sunduğu kızı Hatice ile arasında geçen bir olayı anlatmaktadır. Öykünün Almanca olarak ve Alman kültüründe yetişmiş biri tarafından anlatılması elbette hikâyenin aslında ve aktarılışında bazı değişikliklere sahne olacaktır. Yazarın ironik olarak bahsettiği yazarlıkta düş gücünün kuvvetli olması ilkesi burada da kendini göstermektedir. Şöyle ki yazar Nasrettin Hoca'nın hikâyesini gerekli yerlerde kendi düş gücüyle kurgulayarak aktarmıştır. Bu kurgu yazara zaman zaman bazı kültürel öğeleri açıklama fırsatı da sunmuştur. Böylelikle öykünün akışında da canlılığı sağlayabilmiştir. Öyküden alıntılanan dizeler de bunu doğrulamaktadır:

“Mitten im Winter stampft eines Tages Nasreddin Hodca durch den Schnee zu seinem Nachbarn im Dorf und klopft bei ihm an der Tür“
(Engin, 2011: 96).

...

„Guten Abend, mein lieber Nachbar, ich bin's Nasreddin“, ruft er. Der Nachbar macht freundlich die Tür auf und lächelt: „Guten Abend, Nasreddin Hodca, komm rein, lass uns bei der Kälte zusammen einen schönen warmen Tee trinken.“ (Engin, 2011: 97).

Hikâyenin bizde anlatılan şeklinde Nasrettin Hoca'nın kışın ortasında karların içinden geçerek komşuna gittiğinden bahsedilmez, aksine hikâyenin başladığı yer Nasrettin Hoca'nın komşusunun kapısını çaldığı andır. Ayrıca komşunun Hocayı çay içmeye davet etmesi de bizdeki anlatım şeklinde yer almamaktadır. Bundan başka yazarın komşuya “Nusreddin” (bkz. Engin, 2011: 97) ismini vermesi de hikâyeyi farklı kılan diğer bir ayrımdır. Burada yazarın düş gücü ve kurgusu devreye girmektedir. Yazarın Nasrettin Hoca ve Noel Baba benzetmesini göz önüne alırsak bilinçaltı algısıyla da karın okuyucuya Noel Baba'yı hatırlatarak kafasında her iki kültürü canlandırması yazar tarafından sağlanmış olur. Böylelikle yazarın içinde bulunduğu kültürün öğelerine de değindiği söylenebilir.

Yazar küçük kızı Hatice aracılığıyla yaptığı kurgulamada Nasrettin Hoca'nın bilge kişiliğine de göndermeler yapmaktadır. Hikâyede Hatice'nin kendisi için anlaşılmasız olan bir noktada sorduğu sorular üzerine yazarın verdiği cevap Nasrettin Hoca'nın bilge kişiliğine işaret etmektedir:

“Das ist für Hatice die einzig unbegreiflichste Stelle an dieser Geschichte. Sie fragt mich jedes Mal, „Papa, warum klopft er an Tür? Warum klingelt er nicht? Hat das eine besondere Bedeutung?“ Ich will den Fluss der Geschichte natürlich nicht stören und sage, um es kurz zu machen und natürlich auch in der Hoffnung, dass sie Lehren daraus ziehen würde; ,Hatice, wahrscheinlich ist es bereits spät am Abend und er

will nicht die ganzen Leute im Haus stören und denen auf den Wecker gehen. In der Hinsicht unterscheidest du dich sehr von Nasreddin Hodca.)“ (Engin, 2011: 96-97).

...

„(Papa, jetzt ist doch tagsüber, warum klopft er denn schon wieder? Hatice, stell dir mal vor, es gibt so unglaublich höfliche Leute, die wollen ihre Mitmenschen nicht mal am helllichten Tag stören!)“ (Engin, 2011: 98)

Yazarın küçük kızının Nasrettin Hoca'nın zile basmak yerine kapıyı çalmasının nedenini, evdekileri rahatsız etmemek olarak açıklaması ve kızına bu bakımdan onun Nasrettin Hoca'dan farklı olduğunu, ayrıca gündüz vakti bile başkalarını rahatsız etmek istemeyen insanların olduğunu söylemesi Nasrettin Hoca'nın saygısına, bilgisine olan atfını göstermektedir. Kurgunun bu küçük parçasıyla yazar bir taraftan da Alman okuyucusuna Nasrettin Hoca'ya ait bilgiler vermektedir.

Yazar zaman zaman kendi hayal gücüyle süslediği öyküsünde Nasrettin Hoca'nın karakteristik özelliklerini de kurguya katarak öyküyü kendi çizgisinden çıkarmamaya gayret etmektedir. Nasrettin Hoca'nın en belirgin karakteristik özelliği hazır cevap olmasıdır. Bu bağlamda yazarın bunu kurgusuna katarak kullandığı ifadeler şöyledir:

„Wie? Mein Kessel hat einen kleinen Topf geboren, sagst du?“ „Aber mein alter guter Nachbar, was ist daran denn so schwer zu verstehen? Frauen gebären Kinder, Rinder gebären Kälber, Kessels gebären Töpfe. So sind die Gesetze der Natur!“ (Engin, 2011: 99).

Hoca kazanın doğurduğuna inanmayan komşunu tez verilen bir cevapla ikna etmeye zorlar. Hikâyenin bizdeki anlatımında yer almayan bu kısım yazarın hayal gücüyle ve Nasrettin Hoca'nın hazır cevaplığıyla birleşerek öykünün muntazam akışına katkı sağlamıştır. Buna ilaveten yazarın kendi mizah anlayışı da zaten mizah öğeleri içeren Nasrettin Hoca hikâyesini daha da renklendirmektedir. Yazarın aşağıdaki cümlelerde yaptığı benzetmeler bu rengin yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır:

“Die Augen von Nachbar Nusreddin glänzten und funkelten. Er grinste vor Freude und seine Zähne funkelten und glänzten auch. Das Schimmern des sauberen weißen Schnees unter der hellen Sonne hatte keine Chance dagegen“ (Engin, 2011: 99).

Ayrıca yazar kendi kurgusu içinde mizahi anlayışı çerçevesinde yorumlarda da bulunmuştur. Örneğin, uzun süre bekledikten sonra Nasrettin Hoca'dan kazanını istemeye giden komşu Nusrettin'in Hoca'nın çay davetini şişman karnını eliyle hafifçe okşayarak reddetmesini yazar *“durch monatelanges Sitzen am Fenster hatte er sehr viel Fett angesetzt”* (Engin, 2011: 102) sözleriyle yorumlar.

Yazarın Almanca olarak yazması hedef kitlesinin çoğunluğunun Alman toplumu olduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda iki kültürü harmanlayan yazar gerekli yerlerde ek bilgilerle Türk

kültürüne dair küçük açıklamalara da yer vermektedir ve bunu yaparken de tutturduğu mizahi çizgiye biraz da abartı öğeleri eklemektedir:

“Mein lieber Nachbar Nusreddin, du willst nicht rein kommen, du willst nicht Tee trinken. Sag mir bitte, wie kann ich dir denn sonst helfen? Weil so oft besuchst du mich ja auch nicht, dass ich des Öfteren die Gelegenheit bekomme, meinem lieben Nachbarn meine überall bekannte und hochgeschätzte Gastfreundschaft zu demonstrieren“ (Engin, 2011: 102).

Burada yazar Nasrettin Hoca'nın ağzından onun kibarlığını, iyilikseverliğini, misafirperverliğini mübalağa yaparak aktarmaktadır. Ayrıca kendi mizahıyla dolaylı olarak hedef kültürün okuyucularına Nasrettin Hoca'nın karakteristik özelliklerinden bahsetmektedir. Yazarın kullandığı abartı öğeleri öykünün birçok yerinde geçmektedir. Birbirini tekrar etmemesi için sadece bir örnek vermekle yetinilmiştir.

Yazar Nasrettin Hoca'nın hazır cevaplığını bir kez daha komşunu kazanın öldüğüne ikna etmeye çalışırken sergilemiştir ve bu defa Türk kültürüne ait “Bu dünya Sultan Süleyman'a kalmadı” sözünü de iknası için kuvvetlendirici bir unsur olarak kullanmıştır. Almanca karşılığını “*Nicht mal der große Sultan Süleyman lebte ewig!*” (Engin, 2011: 103) olarak çeviren yazar Türk kültürüne ait bu söylemi Almanca olarak aktarabilmiştir. Ancak bunun anlaşılması alıcının kültüre olan bilgisiyle alakalıdır.

5. Sonuç

Türk-Alman Yazını, adının da ifade ettiği gibi her iki kültürü bünyesinde barındıran, ancak bunu okuyucuya ayrı ayrı olarak değil de kültürlerarası paslaşmalar halinde sunan bir yazın türüdür. Bu yazının önemli yazarlarından biri olan Osman Engin'in “Nasreddin Hodca und Weihnachtsmann” adlı öyküsü incelendiğinde de bu tür kültürlerarası paslaşmaların sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Kültürlerarası göndermeler yapılırken yazar ek açıklamalara başvurmuştur. Böylelikle hem öykünün Alman okuyucular tarafından alınılmasını kolaylaştırmış hem de öykünün akışını zenginleştirmiştir ve buna ilaveten yazarın yarattığı kahramanlar öykünün ahengini oluşturmaktadır.

Böyle bir kurgu içinde yer alan Türk kültüründe çok önemli bir yere sahip Nasrettin Hoca'ya ait deyişler yazarın mizah anlayışıyla birleşerek Almanca olarak ifade edilmiştir. Nasrettin Hoca'nın gülme öğeleri ve hicvediş biçimi yazar tarafından Alman okuyucu tarafından da anlaşılabilir şekilde kurgulanıp ve gerekli yerlerde kültürel bilgiler içeren ek bilgilerle okuyucuya sunulmuştur. Bu noktada yazar içinde bulunduğu kültürün inanç özelliklerine de değinmiştir. Böylelikle Nasrettin Hoca hikâyesindeki gülme öğeleri hedef kitle için daha anlaşılır bir hal almıştır.

Kültürel öğelerin aktarımı alıcının kültüre ait bilgileriyle sınırlı olduğu için zordur. Ancak yazarın öyküsünü anlatırken böyle bir sorun yaşamadığı açıkça görülmektedir. Yazar buna netlik kazandıracak bir açıklamayı yaptığı bir röportajda dile getirerek 32 yıldır Almanya’da yaşadığını ve 22 yıldır bu dilde yazdığını, dolayısıyla Türkçeye nazaran Almanca olarak daha kolay yazdığını söyler (bkz. <http://www.osmanengin.de>). Bu bağlamda kültürel öğelerin aktarımında dile hâkimiyetin de önemli rol üstlendiğini söylemek yanlış olmaz. Diğer taraftan da kültürel öğelerle iç içe olan mizah biçiminin alıcı tarafından yorumlanmasının alıcının kültüre ait bilgisiyle ilişkili olduğunu unutmamak gerekir.

6. Kaynaklar

Ana Britannica (1993). *Genel Kültür Ansiklopedisi* (C.16). İstanbul: Ana Yayıncılık.

Aksan, Doğan (2003). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* (2.Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akşehir Belediyesi; Nasreddin Hoca, <http://www.aksehir.bel.tr/portal/index.php/nasreddin-hoca/nasreddin-hoca-hakkinda>, (E.T: 01.08.2012)

Artun, Erman (2008). “Çukurova Fıkra Anlatma Geleneğinde Nasrettin Hoca Etkisi”; *Doğumunun 800. Yılında Nasrettin Hoca Sempozyumu*, İstanbul: Baskıda, s.1-10

Asutay, Hikmet (2012). *Gençlik Edebiyatı ve İlkeçenlik Romanı*. İstanbul: Kriter Yayınları.

Ateş, Seyran (2009). *Der Multikulti-Irrtum*. Berlin: Ullstein Buchverlage GmbH.

Aydın, İ. Seçkin (2006). *Türkçe Derslerinde Mizah Kullanımının Öğrenci Tutum ve Başarısına Etkisi (İzmir İlköğretim 8.Sınıf Örnekleminde)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Bahar, Mehmet Ali (2010). “İlköğretim İkinci Kademe Türkçe ve Yazın Eğitiminde Göz Ardı Edilen Bir Tür: Mizah”. *X. Uluslararası Dil, Yazın ve Değişim Sempozyumu BİLDİRİLER/PAPERS*. 3-4-5 Kasım, Ankara: Bizim Büro Basımevi, s.156-165

Bayraktar, Yüksel (2003). “Göçmen Edebiyatının İki Sivri Dillisinden Biri: Osman Engin”; *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi XV*; İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 127-138

Bezirci, Asım (1992). “Rıfat Ilgaz”, *Yaşamı, kişiliği, hikâyeciliği, romancılığı, oyun, anı ve köşe yazarlığı ile eserlerinden seçmeler*. İstanbul: Çınar Yayınları.

Boyacı, İsmail (2010). “Pazarkaya Örneğinde Göçmen Türk Aydınının Kimlik Problemi ve Bu Problemin Çözümü”; *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*; Vol. 5/2 s.878-896

Demir, Necati; SUNUŞ,

<http://www.necatidemir.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=5&page=1>, (E.T: 29.07.2012)

Demir, Necati; TÜRKİYE’NİN BEKÇİSİ TÜRKÇEDİR, <http://www.necatidemir.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=67>, (E.T: 29.07.2012)

Deniz, Tarık (2007). *Dil ve Anlatım 4*. Ankara: MEB Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Duden; <http://www.duden.de/rechtschreibung/Sprache>, (E.T.: 18.07.2012)

Engin, Osman (1999). *El Aman El Aman En Yaman Alaman*. Çev: Rezzan Köseoğlu. İstanbul: Kelebek Bestseller.

Engin, Osman (2011). *Getürkte Weihnacht* (6.Auflage). München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

Engin, Osman; Interviews maddesi, http://www.osmanengin.de/presse_interviews.html, (E.T.: 18.08.2012)

Gts (Güncel Türkçe Sözlük); dil maddesi, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5006c6d4daac18.07182047, (E.T.: 18.07.2012)

Gts (Güncel Türkçe Sözlük); mizah maddesi, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5011396bf0e879.94239446, (E.T.: 26.07.2012)

<http://osmanengin.de/>, (E.T.: 07.08.2012)

Kuruyazıcı, Nilüfer (2001). “Almanya’da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması”; *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler*; N. Kuruyazıcı / M. Karakuş (der.) Kültür Bakanlığı Ankara, s.3-25

Oald (Oxford Advanced Learner’s Dictionary); <http://oald8.oxfordlearnersdictionaries.com/dictionary/language>, (E.T.: 18.07.2012)

Özdemir, Nebi (2010). “Mizah, Eleştirel Düşünce ve Bilgelik: Nasreddin Hoca”; *Milli Folklor*, Sayı 87, s. 27-40

Tarnavska, Dina (2010). *Farklı Kültürlerde Sözlü Mizah: Türkiye’de Yaşayan Türk, İngiliz ve Rus Gençleri Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkmen, Fikret (2000). “Osmanlı Döneminde Türk Mizahı”; *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi IV*, s.1-10

Wikipedia; <http://tr.wikipedia.org/wiki/Mizah>, (E.T.: 26.07.2012)

Yardımcı, İsmail (2010). “Mizah Kavramı ve Sanattaki Yeri”; *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*; 3/2, s. 1-41

Yıldız, Hacı (2005). “Almanca ve Türkçe Haber Metinlerinde Politik Dil Kullanımı”; *IV. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri*, 17-19 Haziran, İstanbul: Nobel Kitap Dağıtım A.Ş., s.85-91.

Kısaltmalar

GTS: Güncel Türkçe Sözlük

OALD: Oxford Advanced Learner’s Dictionary

Extended English Abstract

Since the beginning of the mankind people have been in contact with each other in different ways, for example sounds, smoke, images etc. Living in different continents or geographies has prepared the ground for the formation of different cultures and languages of

today's. Language has been playing the leading role to transmit these formed values from generation to generation and the values in question protect their vitality in this way. At this point it is the language and culture that separate societies from each other. On the other hand, transmission of these cultural values by means of translation from a culture to another comes to the fore. It is likely to encounter with a loss of meaning or a change of expression in this process as values in a culture have no exact provisions in another culture.

Human beings put into words his feelings, values, ideas etc. in different ways, one of which is literature and in literature he chooses some forms to say in best form what he thinks or feels. Humor, which is at the same time a part of our topic, is one of these forms. Humor is related to laughing. Because of this relation it is not expected that every people in every culture can understand what is meant and laugh at the same thing. This depends on both amount of the information about other culture that recipient has and success of translation of cultural expressions.

From this point of view it is pointed out in the study the transmitter function of language with the help of descriptions of language in English, German and Turkish. The aim of this approach is to show that language is comprehended in three different cultures as a transmitter. Later, it is stated that cultural elements are intensively found in literary works, especially in humor type. Due to the characteristics of humor it takes place in many literary forms, but it is used mostly in the form of satire. When it comes to satire in Turkish literature, the first name to fall into the mind is Nasreddin Hodca. Hodca has a strong power of humor. Therefore, he could express disruptions and conflicts in society in a both humorous and thought-provoking manner. A similar situation appears in works of Osman Engin, who is a famous Turkish satirist in Germany. Precisely at this point we decided to examine a work in the form of satire, which has traces both from German culture and Turkish culture. This kind of literature is called today by many authorities as “German-Turkish Literature”, which emerged after migration of too many Turkish people from different parts of Turkey to Germany with the aim of saving money for a good life in homeland, and had many names, like “Gastarbeiterliteratur, Ausländerliteratur, Minderheitsliteratur, Migrantenliteratur, in 50-year period. Osman Engin, who is the author of the work that is meanwhile the object of our study, has been living in Germany since he came to Germany at a young age. This means, on the other hand, that he is from second generation. Having a socialization process both in Turkey and in Germany gives the author capability to get a handle on both cultures and to build bridges over both cultures.

Taking into consideration that the author writes in German and has a wide audience in German society, it is aimed to find out in German-Turkish literature reflections of phrases that belong to Turkish culture, especially to Nasreddin Hodca. Osman Engin, also a satirist, combines in his story, called “Nasreddin Hodca und Weihnachtsmann”, some satirical phrases of Nasreddin Hodca and his own characters with each other. The character “Nasreddin” in the story is a strong sign of this. In this context, it will be tried in the study to find out how the author conveys some satirical phrases of Nasreddin Hodca to his readers from German society. So, are laughing elements in this combination successfully transmitted into German language? Can people from German culture feel laughing elements? Does the author touch upon belief features of other culture that he has been living in? Such questions will find an answer in the study and the importance of the study – in our opinion – comes from its focusing on values of two different cultures coming together in the same literary work.